

Kapitel 2

Siden hen, tavsheden og storken – eller på sporet af tabet i tid

Om én ting kan jeg ikke tale, og det gør heller ikke noget, for den tager jeg med mig. Men alle de skønne ting, som jeg forlader, og som det er slut med i dag! Hvis jeg var digter, og kunne skrive dem alle ned, inden jeg gik bort, ville jeg være mindre tung om hjertet. («Den sidste dag» i *Efterladte fortællinger*, Kbh. 1975, s. 123).

I forstudierne til fortællingen »Den sidste dag»⁶⁴ i Karen Blixen-arkivet ser det samme sted lidt mere oplysende ud som følgende citat, skønt navnene endnu ikke er helt fastlagte:

After a while Adam [Anton-(Viggo la Cour)] said: »Johannes, does the article of the resurrection of the body apply only to the human body? – or does it mean everything that one can see and touch?» Johannes thought it hard lines to enter upon a theological argument with an officer of the guards, in the wood. He said: »Only to the human body». [Og forsætter med, at Vorherre hellere skulle bevare kroppene end ånden, hvorpå Adam efter en pause tager ordet:] He walked on for a little while, and went on: »While the loveliness of the things which you can see and touch can never really be expressed, not by the greatest poet. Like this wood. And like other things.»⁶⁵ [min fremhævelse]

Begge disse tekststeder, set fra Viggo/Adams side, forholder sig til alt det i tilværelsen, som sproget ikke kan udtrykke. Som en tavshed ligger alle disse ikke-signifikante, men vidunderlige ting mellem sprogets ord som den vigtigste tomme plads af alle. Hvordan skal dette sprogløse område genopstå, stilles spørgsmålet? Det første sted magter en digter noget sådant, det andet sted kan selv den største digter ikke klare det. I hvert fald

⁶⁴ »The last day«, engelsk manuskript, oversat af Clara Svendsen udgivet i *Efterladte fortællinger*. Kbh. 1975 som »Den sidste dag«. Engelsk udgave i *Carnival. Entertainments and Posthumous Tales*, London 1977.

⁶⁵ En anden udgave af fortællingen i Karen Blixen-arkivet har flg. fortsættelse af passagen:»[Adam:] But when you think that you have no more time to live in, that is all over, finished – the one of saddest, one of the heaviest things about it is this: that you have not told, and now have not time to tell, of the things that happened to you. All that I have seen, heard, experienced in my lifetime, – I still remember it all, but where will it all be tomorrow? It will be as if it had never been. It is to me as if God had set me in a meadow full of flowers, and I have picked them as I walked along, and have had a basket full, some very fine, blue, red, sweet-smelling. But they will all be thrown away, and fade. (...) If I were a poet now, and could set them down in a book, it would be a fine thing» [Karen Blixen-arkiv kapsel 138].

drejer stedet sig om en tolkning af trosartiklen om kødets opstandelse. Hvordan skal den foregå? Kan fortællingen eventuelt være den helligånd, som sørger for det betydningsløses viderelev, dets opstandelse?

Alle de betydningsløse ting, der ikke kom med i tilbageblikkets meningsdannende mønster, som Karen Blixen kaldte at 'se storken', hvad med dem? Også dem er der plads til hendes historier nemlig i ordene »siden hen« [eller lignende]. Angivelsen i tid har ikke noget rum omkring sig, men betegner et tilbageblikspunkt, som regel mange år efter, hvor den fortalte begivenhed genovervejes og evt. tolkes. Den mellemliggende tid er ikke fortalt og henligger typisk som tavshed i fortællingen og implicit i ordene 'siden hen'.

Ordene 'siden hen' (eng.: 'later on') eller lignende konstruktioner som 'senere', 'senere hen' m.fl. optræder rundt omkring i Karen Blixens fortællinger ofte på meget prægnante steder og med tilsyneladende perspektivrige betydninger [se i øvrigt bilag med stederne i fortællingerne p. 299]. Ordene (eller ordet, da Karen Blixen af og til skriver 'siden hen' i et ord) er ikke usædvanlige i hendes ordforråd, snarere er der på de nævnte steder tale om en tematisk kvalificering ud over den sædvanlige brug⁶⁶. Jeg skal senere komme til nogle af de specifikke anvendelser, men først skal et sted i *Den afrikanske Farm* fremhæves, hvor 'siden hen' ikke anvendes særlig specifikt, men hvor forestillingen bag ordene beskrives:

Da tilsidst den Dag kom, da jeg skulde rejse fra Farmen, gjorde jeg den Erfaring, at Ting kan ske, som ligger helt udenfor vor Forestillingskreds, baade forinden de hænder, mens de staar paa og senere, naar vi ser tilbage paa dem. Omstændighederne har en vældig Drivkraft i sig, og kan fremtvinge Begivenheder, der er udenfor Menneskers Forstaaelse eller Fantasi. Ved saadanne Lejligheder bevarer man selv kun Føling med, hvad der foregaar, ved opmærksomt at følge med fra det ene Øjeblik til det næste, som en Blind, der ledes, og som omhyggeligt, men uden egen Forstaaelse, sætter den ene Fod foran den anden. Disse Ting hænder os, og vi ved, at de hænder os, men med Undtagelse af dette ene Forhold har vi slet ingen Forbindelse med dem og ingen Nøgle til Forstaaelse af deres Aarsag eller Betydning. Jeg tror, at vilde Dyr, som gør Kunster i Cirkus, gaar gennem deres Numre paa samme Maade. De, der har oplevet noget saadant, kan paa en Maade sige, at de har været igennem selve Døden: en Episode, der er udenfor vor Fantasis Rækkevidde, men indenfor vor Erfarings Rækkevidde. (*Den afrikanske Farm*, Kbh. 1937/1963, s. 326 – min fremhævelse).

⁶⁶ Flg. fortællinger har en sådan særlig brug af 'siden hen' el. lign.: – Fantastiske fortællinger: *Aben*, *Et Familielskab i Helsingør*, *Drømmerne*, *Digteren*, *Karyatiderne*. – Vintereventyr: *Det drømmende Barn*, *Alkmene*, *De standhaftige Slavejere*, *Sorg-Agre*, *Ib* og *Adelaide* (se i øvrigt citatstederne i bilaget p. 299). I *Skæbne-Anekdoter* og »Kapitler af romanen Albondocani« findes denne anvendelse ikke! I ungdomsfatterskabet bruges det første gang i »Advokaten i Bergen« *Blixeniana* 1983, s. 102 og 104-5 i sin vel nok oprindelige forekomst som blot en understregning af den fortalte begivenheds betydning.

Allerede under arbejdet med *Dianas Havn* i 1980 overvejede jeg at udforske brugen af 'siden hen' nøjere, men undlod det, da det ville ødelægge bogens anlæg som tekstnær tolkning af de enkelte fortællinger.

Noget sker i øjeblikket, som først i tilbageblikket 'forstås' senere. Her i eksemplet er der tale om en næsten tragisk mangel på forståelse i øjeblikket, som er tabet af farmen. De vilde dyr i cirkus gennemgår noget lignende, fordi de ikke har tilskuerens overblikspunkt, de kan umuligt have nogen nøgle til forståelsen af deres numre, og denne mangel på forståelse har mennesker altså også i begivenhederne. Spændet mellem sådanne øjeblikke og den efterkommende tolkning er grundstrukturen i mange af fortællingerne i forfatterskabet. Vi har allerede set Lincolns 'siden hen' på dhowen 1863 i funktion, men det mest berømte sted i forfatterskabet findes dog i »Sorg-Agre«, hvor Adam bliver oppe hos tanten i den tidlige aften og ikke går med onklen på marken hos Ane Marie. Han har lovet at komme ved solnedgang, men:

Han kom dog ikke tilbage. Han bevarede vel Klokkeslettet i Erindringen, og Aftenen igennem lagde hans Sinds stærke Bølgegang, og den Lidenskab, hvormed han i Tankerne fulgte Dramaet derudenfor, forhøjet Liv og Magt i hans Tale, Blik og Bevægelser. Men han var, tænkte han, i Stuerne heroppe, og mens han akkompagnerede sin Tante til Alceste's Arie, ligesaa fuldt i Begivenhedernes Midtpunkt, og lige saa tæt ved de Mennesker, hvis Skæbne de afgjorde, som om han havde staaet ved sin Onkels Side, i Rugageren. Ane Marie og han var, som alt levende, i Skæbnens Haand, hinandens Lige og i Aften hinanden nær, og Skæbnen vilde, ad forskellige Veje, føre hver af dem til det bestemte Maal.

Siden hen huskede han, at han den Aften havde tænkt saaledes. (*Vinter-Eventyr*, Kbh. 1942/1975, s. 234 – min fremhævelse).

Om dette sted skriver Aage Henriksen i *De ubændige* (Kbh. 1984, s. 85):

Denne sidste sætning er den eneste i historien, der står udenfor den løbende tid. Man forstår, at tidsafstanden påny har fået Adam til at ændre mening og til at erindre sig sine egne opstemte tanker med undren.

Det er præcis, hvad man forstår⁶⁷, men Henriksen drager ingen konsekvenser af sin iagttagelse med hensyn til poetikken i Karen Blixens fortællinger. Det vil jeg i det følgende gøre, dog først efter en længere præsentation af problematikken.

I det lige citerede sted fra »Sorg-Agre« står der intet om, hvad Adam i punktet uden for den løbende tid så tænker, blot at han husker, at han dengang tænkte på denne måde. At han tænker anderledes fremgår dog af formuleringen »den Aften«, der som tidsbestemmelse binder hans tanke til tidens uundgåelige forandring. En forskel er derfor indtrådt i hans opfattelse af situationen, en difference forårsaget bl.a. af tiden, – ja vel kun af tiden er vi berettiget til at slutte, da intet andet er nævnt. Stedet giver os altså en overhalet erkendelse, men ikke den nye! Man kan kun gisne om følelsen af at være

⁶⁷ Bernhard Glienke opfatter dog stedet anderledes som en afstandtagen: »sondern das Schlupfloch der Autorin für den Fall einer allzu wilden Flut von Protesten« (*Fatale Präzedenz*, Neumünster 1986, s. 92).

i skæbnens hånd – på samme måde som Ane Marie i det at dø for den man elsker –, for ham efterhånden kommer til at indebære, at han får et ligegyldigt liv, medens hans søn bliver herremand. Hvad man derimod sikkert kan slutte er, at hans daværende erkendelse ikke holder i tid. Et er åbenbart en spådom, der går i opfyldelse, noget andet er skæbnen, som man ser anderledes på senere hen.

Her er slet ikke den epifani i tilbageblikket, som beskrives i »Livets Veje« fra *Den afrikanske Farm*, og som mange har taget til deres hjerter som grundhistorien for Karen Blixens skæbnesyn. I brevene fra Afrika vender Karen Blixen hyppigt tilbage til, at hun håber, at hun skal se en stork som mønster i sit liv. Men på dette sted kan man modsætningsvis sige, at tilbageblikket for Adam i »Sorg-Agre« mislykkes i sin mønstersøgende hensigt og kun bliver til en erindring om, at han havde tænkt på skæbne og lignende den aften. Det vigtigste perspektiv i disse 'siden hen'-fortællinger er da, at de opponerer mod en mønstersøgens betydning ved at udsætte den for tid.

Lige inden dette store citat har Adam to lignende overvejelser, hvoraf den første tilsyneladende omdefinierer ordparret »Livets Veje«, og den anden under en varieret formulering beskæftiger sig med 'siden hen':

Han saa i dette Øjeblik, tænkte han, Livets Veje som et sammentvundet og indviklet Væv, en Labyrint. Det var ikke ham eller nogen dødelig givet at rede det ud, eller at skille Vævet Traade ad. Liv og Død, Lykke og Ulykke, Fortid og Fremtid, var sammenføjede i Mønstret. Og dog kunde dette Mønster, af de indviede, tydes paa samme Maade som vore Bogstavtegn, der for en vild Mand maa synes forvirrede og meningsløse, kan læses af en Skoledreng. Og ud af de modstridende Tegn opstaar Orden, Sammenspil, en skøn Akkord.

(...)

Engang med Tiden vilde han nok søge at forklare sig Sammenhængen i sine Oplevelser, for Loven om Aarsag og Virkning er et fængslende og aandfuldt Studium. Men ikke nu. I denne Time kunde han ikke iagttage eller gøre sig Rede for, hvad han følte. (*Vinter-Eventyr*, Kbh. 1942/1975, s. 232-233).

Begge disse steder er vi i fortællingens løbende tid. Der skues fremad mod et efterkommende overblikspunkt, som vil indfinde sig med sin mønstererkendelse, skønt øjeblikket lige nu er labyrintisk. Men man bør også lægge mærke til den lille glidning mellem de to citater. Hvor det første er sikker på sin »skønne Akkord«, står der i det andet, at det er »et aandfuldt Studium«. Fortælleren indlægger en lille afstand til Adam i nuet og forbereder dermed det senere brud i: »Siden hen huskede han, at han den Aften havde tænkt saaledes«.

Hvorfor er det nu så vigtigt for Karen Blixen at relativere Adams erkendelse? Havde det ændret historien, om hun havde ladet være? Næppe, med mindre stedet skal angives, at hans funktion som en slags uvidende sæddonor skal præciseres, således at den naturstrøm, hvorover menneskers formuleringer synes unyttige, bliver fremhævet. Selvfølgelig angiver »siden hen« også, at Adam lever videre ud over fortællingens tid, og der-

med tilfredsstiller det lidt af læserens forventning om at få spørgsmålet besvaret: Hvordan gik det den og den person?⁶⁸ På den anden side besvares dette spørgsmål ikke for tantens vedkommende og kun i nogen grad for onklens, så det synes ikke at være særligt magtpåliggende.

At hans tolkning af begivenheden ikke holder i tid virker opløsende ind på selve begivenheden, forførelsen af tanten. Den bliver snarere en tolkning, som år efter kan gøres til genstand for en ny fortolkning. Etableringen af et punkt uden for historiens tid relativiserer selve historiens virkefelt, låser den så at sige til dens afgrænsede tid. Inden for historien tænker personerne sådan og sådan, som en betingelse for dens opståen, men uden for tænker de anderledes, og da er de lige netop uden for historien. Konsekvensen må være, at den største del af sit liv lever en person uden for en historie, hvorfor det omvendt kan siges at være så vigtigt at komme ind i én. En anden konsekvens kunne være, at en historie er en ultrakort væsensfortælling i en persons liv, der i et glimt fortæller vedkommende, hvem han/hun er, men først for det erindrende blik. Men det er ikke uden betydning, at vi ikke får den nye erkendelse fortalt. Som tingene er stillet op, ser vi kun den givne erkendelse relativiseret, et signal om, at den ikke holder med samme bestandighed som Ane Maries historie, der jo får en mindesten på egnen.

Sætningen 'siden hen huskede Adam, at han den aften havde tænkt' – kan transformeres til 'siden huskede Adam, at han den aften havde forestillet sig fremtiden således – men det var kommet til at gå anderledes'. Hvorfor så fortælle, hvad han tænkte dengang, – når det alligevel er forkert?

- 1) For at give et billede af Adams bevidsthed og datidige livsverden?
- 2) For at forklare, hvad der gik galt og hvordan?
- 3) For at beskrive tabet i tid?
- 4) For at beskrive tidens virkning i sig selv.
- 5) »hier c'est demain«⁶⁹ – (dvs. i går er i morgen) for at angive, hvordan nu'et er be-

⁶⁸ 'Siden hen'-fortællingerne er i øvrigt karakteristiske ved principielt ikke at slutte. De foregår i en fase af personernes liv, hvorefter der leves uomtalt videre indtil 'siden hen'-punkter. Normalt vil klassiske fortællinger lukke sig om deres begivenhedsforløb ved en sluttelig handling eller geografisk forandring, men disse fortællinger handler om fortolknings videreliv og kan derfor ikke lukke sig.

⁶⁹ Brugt i brev til Ingeborg Dinesen 17.5.1918 og som forestilling i brev til samme af 10.9.1922 (*Breve fra Afrika*, bind I, Kbh. 1978, s. 104 og 174). Desuden til Thomas Dinesen 17.3.1931. Det sidste sted er ikke med i brevudgaven og citeres derfor her: »Men al Ting er forbi her i Livet, det synes jeg efterhaanden ikke har saa meget at sige, naar det har været smukt imens det var til – jeg synes man lærer mere og mere »que l'âme est immortelle, et que hier c'est demain«. Tiden, og alt det, det er dog noget rent vilkårligt. Et eller andet Sted, i Fortiden eller Fremtiden, skal vi nok faa en kop Kaffe sammen igen« (Thomas Dinesen-arkiv, Det kgl. Bibliotek). At Karen Blixen oplevede forholdet som noget særligt viser en passus i brevet til moderen fra 1922 (s. 174): »Det er saa underligt, hvordan man vænner sig herude til at leve i Minderne, eller i Tankerne paa noget som er langt borte, saa at man mister Følelsen af Afstand, ikke bare i Rum, men i Tid. Jeg kan ikke forklare, hvordan det er, det bliver for én, – men jeg kan ikke mere have en stærk Følelse af, at der er Forskel paa Fortid og Nutid. Thomas siger at Einstein siger det samme: at de samme Love gælder for Tiden som for Rummet; vi befinder os ganske vist selv paa ét bestemt Sted, men det er kun en Fordom at tro, at de andre Steder i Tid og Rum derfor ikke skulde eksistere paa ganske samme Maade. Med en saa stor Autoritet som Einstein kan jeg vel saa have Lov at tro paa Sandheden i det, som jeg ikke kan udtrykke, men aner eller føler saa stærkt«.

stemt fastlagt som videreførelse af spor i fortiden, en slags nemesis af dengang, men som han nu ser fortrydende.

- 6) For at fortælle om tabet dengang og få narrationens identitet, dvs. at fortællingen i det mindste findes, når handlingen er nægtet ham.

Ud fra fortællingen »Sorg-Agre« er det ikke muligt direkte at kvalificere nogle af disse svar. Dog synes det, at 'siden hen'-punktet er indsat af principielle grunde for at etablere et tidspunkt uden for historien, således at tiden markeres som en fundamental størrelse, personerne er underlagt (pkt. 4).⁷⁰ Et eksempel fra »Peter og Rosa« kunne understøtte, at Karen Blixen havde dette perspektiv i tankerne netop under udarbejdelse af *Vinter-Eventyr*:

»Kan du huske, Rosa,« sagde han, »da vi var smaa, kom vi engang herved for at plukke Skovhindebær? Om mange Aar, naar vi er gamle, kommer vi maaske tilbage her igen. Da er nok alting forandret og Skoven hugget om, og vi vil ikke kende Stedet igen. Da vil vi tale sammen om i Dag.« Det var endnu engang Ungdommens mystiske Tungvind, som paa selve Højdepunktet af dens Livskraft, – og med dyb Indsigt, der snart igen forsvinder, – omfatter baade Fortid og Fremtid. Tiden selv som Begreb. (Kbh. 1942/ 1975, s. 196-97 – min fremhævelse).

Trahimur – vi føres

Men når en sådan anden senere erkendelse forekommer i en fortælling, rejser det spørgsmålet om begivenhedshistoriens værdi som livstolkning med deraf følgende livspraksis. Det fortalte kan ikke være det vigtigste, når det kan vende sig til noget andet. Andre livsdannende elementer må have spillet ind, men dem er der ikke fortalt om, de er blot indeholdt i 'siden hen'. På den måde kan man sige, at 'siden hen' åbner for det ikke-fortalte, det historieløse. At punktet åbner for den mellemliggende periodes ufortalte tid og rum.

Da Fanny i »Et Familielskab i Helsingør« har fået besked om Mortens genkomst i stuerne i Helsingør, går hun op og ned i Kongens Have:

Hvordan skulde to højt ansete, rige, forkælede Damer bære sig ad med at byde den hængte, unge Mand af deres eget Kød og Blod velkommen? Fanny gik frem og tilbage i Lindealléen i Kongens Have hele Eftermiddagen igennem for at finde Svar. Hun kunde aldrig senere taale at besøge den. Ikke engang om Sommeren, naar den var en gyldengrøn Løvsal og fyldt med Børnestemmer, som en

⁷⁰ Jf. citat fra brev til Thomas Dinesen 10.4.1931, *Breve fra Afrika*, II, Kbh. 1978, s.222: »(...) med Forstaaelsen af hele Livets Gang, som er: at intet varer, og af at netop deri ligger noget af dets Størhed, er Ulykken heller ikke her forfærdelig. Et spørgsmål kunne derfor være: hvordan varer skæbnen da?

Volière med Fuglekvidder. Paa sin Vandring fra den ene Ende af Alléen til den anden bar hun med sig Billedet af sin Broder, som han stod og saa paa Uhret, og Uhret var gaaet istaa og var stumt. (*Syv fantastiske Fortællinger*, Kbh. 1935/1968, s. 237 – min fremhævelse).

Bemærkningen falder tidligt i fortællingen, ja inden Fanny faktisk har mødt Morten igen – og den rækker langt hinsides slutningens fortvivelse over ikke at være blevet taget med af Morten til helvede, da isen brød op. Beslutningen om at tage til Helsingør og møde Morten tager hun på denne vandring i alleen, og den indebærer, at hun skal tage hele familiens mislykkethed på sig i Mortens skikkelse. At hun ikke senere kan tåle at besøge steder, hvor hun tog sin beslutning, er derfor en angivelse af en plads, hvor et valg har indfundet sig, og hvor der blev valgt forkert. Hun har med sit valg også sat sit eget liv i stå, kredsende omkring den afdøde broder:

Hendes Fortvivelse jog hende op og ned ad Alléen som et vissent Blad for Vinden, at se til en fin Dame i pelsforede Støvler, men i sit eget Hjerte en stor, fortvivlet, vingestækket Fugl, der flagrede i Vintersolnedgangen. (s. 237).

Den historie, hun således trækkes med ind i, med søsteren Eliza og Morten som genfærd, er en bekostelig affære. Traumatisk er den, når den end ikke kan opsøge sin egen begyndelse. Angivelsen af tidspunktet »senere« solidariserer næsten fortællerens synsmåde på forløbet med Fannys. I fortællerens synsvinkel på hende, løbende op og ned som vingestækket fugl, ser den senere Fanny faktisk sig selv udefra. »Senere« angiver derfor også det fremskudte punkt i forhold til handlingen, hvorfra der i betydningsløsheden spejdes tilbage til den radikale beslutnings sted, hvor det livsbestemmende valg blev foretaget. Netop det tilbagelagte og færdiglukkede er en fortalt histories betingelse, og »senere« etablerer punktet, hvorfra noget sådant kan betragtes og dermed gøre det muligt at fortælle historien. I Fannys tilværelse er der da tale om, at fortiden, dvs. fra øjeblikket, hvor hun besluttede sig til at tage imod broderen, er blevet låst i sit traume, og at mellemtiden – fra broderen forlod hende, da isen brød op, – til punktet »senere«, bliver fortalt i sin ufortællelige enshed og tavse lidelse.

Gælder det nu også Adam i »Sorg-Agre«? I så fald er han med sit 'senere hen' nærmere på fortælleren, end man skulle tro, for det ser ud til, at det kun er de allerhøjest placerede personer, der udstyres med denne bevidsthed, som kunne kaldes fortællerens viden om tabet af oplevelsen af skæbne i tid.

En sådan fortællerviden er beskrevet for Mira Jamas vedkommende i »Drømmerne«:

»Ak,« sukkede Mira og sank tilbage i sit tidligere rolige Væsen. »I Aarenes Løb har jeg mistet Evnen til at forfærdes. Naar man ved, hvordan det i Virkeligheden hænger sammen med Verden, da kan man ikke skrive Digte om den. Naar man har haft Omgang med Genfærd og staaet i forhold til Djævl, saa er man tilslut

mere bange for sine Kreditorer end for nogen af dem. Naar man engang er blevet gjort til Hanrej, saa er man ikke længere ængstelig for at blive Hanrej. Jeg er kommet Livet paa for nært Hold. Det kan ikke mere narre mig til at tro, at den ene Ting er mere værd end den anden.» (*Syv fantastiske Fortællinger*, Kbh. 1935/1968, s. 260).

Det er derfor heller ikke Mira Jama, som fortæller hovedsporet i fortællingen, men netop Lincoln Forsner, der påstår at drømme vaagen og ikke har lært sig adskillelsen mellem drøm og virkelighed. Mira Jamas punkt er jo netop 'historieløst', han kan ikke fortælle længere, så der er følgelig god grund til at 'siden hen'-punktets sluttelige erkendelse ikke meddeles, hverken her eller andre steder. Det er såvel for Adam i »Sorg-Agre« som for Fanny i »Et Familieselskab i Helsingør« et blik tilbage på en situation, hvor de blev ført af deres væsens kræfter, og det er denne førelse mere end deres øjeblikkelige formuleringer af den, fortællingerne handler om. 'Siden hen' skal følgelig også udpege dette væsentlige tema, at vi føres af tilværelsens kræfter. *Trabimur*, vi føres, som indskriften i Augustins ring lød, og som filosofen Spinoza videreførte (jf. fortællingen »Heloise«, hvor der henvises til ham).

Man har talt om fortællingernes to niveauer, det glatte diverterende overfladeniveau og den virkelige handlende dybdestrøm i dem. 'Siden hen' er en af de størrelser, der medvirker til at demaskere overfladeniveauet med sin viden om dets tidsbegrænsethed.

Det fjerne, finale punkt

Mira Jama fik lov at figurere en sådan viden om tidsbegrænsetheden i *Syv fantastiske Fortællinger* 1935, men allerede »Om moderne Ægteskab...« fra 1922-23⁷¹ er forestillingen på plads. Det karakteristiske for dette store essay er det finale historiesyn, som gør sig så kraftigt gældende allerede i den pointerede førstelinie: »Fra Darwins Ørken kom jeg, endnu ung, ind i Lamarcks friske Haver«. Udlagt må denne linie betyde, at hun allerede som ung udskiftede det formålsløse udviklingssyn med et finalt bestemt udviklingssyn, fra *så at til for at*. Arterne udvikler sig ikke i forlængelse af det foregående trin, men *for at* nå et bestemt mål. Giraffen får sin lange hals for at kunne æde af træernes højsiddende blade, ikke sådan (som Darwin) at en bestemt mutant i slægten passer bedre til denne biotop end et andet beslægtet individ. Lamarck tænker sig at en øget brug af et bestemt organ fremmer dets udvikling, og tilmed at en sådan udvikling arves. Følgelig kan også mennesket udvikle sit væsen efter formålet: drømmes og idealers tilfredsstillelse. »Hvad Du ønsker, skal Du faa« (s. 11, *Blixeniana* 1977). Det fjerne slutpunkt eksisterer og virker således ind på nuet, at det ordner sig efter det.

Det er fra dette fjerne slutpunkt, der i fortællingerne fortælles. Herfra bliver det tydeligt, hvad der i fortidens nu ønskedes, men problemet er da, at personen i fortidens øjeblik ikke har kendt sin lyst eller sit ønske tilstrækkelig godt. Dog er dette problem

⁷¹ optrykt i *Blixeniana* 1977.

ikke fokuseret endnu i essayer, skønt jeget må gå rundt mellem adskillige idealer for at udsøge sig det rigtige. Her tænkes der i mægtige tidsspand langt ud over det menneskelige livs åremål:

Vil I flyve i Luften? Har I virkelig Lyst dertil, og tiltaler denne Tanke Eder mere end nogen anden? Hold da fast ved Eders Ønske i et **Par tusend Aar**, saa skal I faa Vinger. (*Blixeniana* 1977, s. 12 – min fremhævelse).⁷²

Men holder denne lyst så længe? Mere end 30 generationer, hvis en voksengenerations liv sættes til 30 år? De menneskelige idealers tid er kort, og de ophører det øjeblik, hvor nogen begynder at spørge, hvad de skal være godt for, dvs. når man ikke længere har lyst til dem. Tabet af denne lyst bevirker at selv nære tidsperioder bliver uforståelige:

De senere Tiders Digtere, som har dvælet ved unge Munkes Lidelser under den fuldkomne Kyskheds Ideal, tolker deres egne Følelser, naar de lader den unge Munk tænke, at han hellere vil være Røver paa Fjældet med sin Elskede, end Klosterbroder (...) Kommende Tider, som har tabt Sansen for Boksning, vil paa samme Maade i Vers og Prosa vække Medlidenhed med Boksernes Lidelser i det tyvende Aarhundrede. (*Blixeniana* 1977, s. 16-17).

Et ideal som kyskhed hersker følgelig kun en kort periode, og forstås kun vanskeligt af den næste. Dette historiesyn, som står i modsætning til det tusindårige fjernpunkt, gør det derfor svært at opretholde de ideale ønsker så længe, som det skulle være nødvendigt for deres opfyldelse. I den unge Karen Blixen (1922, 37 år) trives såvel idealet, der er lystens mål, – som det dekonstruerende, idealopløsende synspunkt: Hvad skal det være godt for? Lysten holder ikke flere generationer igennem, den tabes umærkeligt på endnu kortere tid, som det ses i bemærkningerne om moden, tidens lyst, f. eks. kampen om Reformdragten, hvor korsetter først gik af med sejren:

Og nu, 15 Aar senere, kan man gaa gennem alle fashionable Saloner, Theatre og Restauranter uden at se ét eneste Korset. De unge Kvinder, som skaber Moderne, og som heller ikke vil have med nogen Slags Reformdragt at gøre, vil heller ikke paa nogen Maade ødelægge deres Silhouet under et Korset. Spørgsmaalet om, hvordan Kjolerne skal kunne syes og sidde, er løst, skønt ingen rigtig kan forklare, hvordan det egentlig gik til. (*Blixeniana* 1977, s. 20 – min fremhævelse).

Tiden er altså en slags løsningsmaskine, der forvandler hed strid om idealer til pro-

⁷² Jf. også Pellegrina efter branden: »Selv denne min Ulykke, sagde hun pludselig. »Hvis den havde ramt en anden, for Eksempel en Sangerinde i Kina, en Sopran ved den kejserlige, kinesiske Opera for tusinde Aar siden (...)«.

blemløs natur⁷³. Sådan er det også gået med Ægteskabet, der ikke har kunnet holde det høje ideal levende, men er forsumpet til fri kærlighed i det borgerlige samfunds midte. Midlet mod dette snigende tab af ideal i tid er at afskaffe ægteskabet og indføre den frie kærligheds ideal: legen. Kort sagt: genidealisere tilværelsen med frihed og skønhed.

Det er svært at se, hvordan denne genidealisering skulle kunne undgå den lystopdende tidsmaskine, og essayet ender da også som en fantasi. Men som Blixen-læser kan man af det uddrage de to grundelementer, som gør sig gældende i den senere 'siden hen'-forestilling: Øjeblikkets ideal, lyst eller tilbøjelighed og den senere konstatering af undrende anderledeshed i forhold til dette fortidens øjeblik. Troen på finaliteten som forklaring af øjeblikket modgås af en viden om lystens kortvarighed. 'Skæbne eller historie' kunne modsætningen også kaldes, hvor 'skæbne' står for momentets tolkning af følelsen af retningsbestemt førelse, medens 'historien' er et senere tidspunkts forståelse af den ganske anderledes retning førelsen havde. Subjektiv eller objektiv tolkning af førelsen. I øjeblikket handler kroppen, og først senere forstår vi denne handlings egentlige retning.

Når man derfor ofte kan være i tvivl om, hvordan en Karen Blixen-fortælling ender, er det, fordi dette 'siden hen'-punkt ikke alle steder er markeret i teksten⁷⁴ og fordi det, når det er det, ikke udsiger sin erkendelse som en klar formulering. Desuden har punktet intet rum omkring sig: Hvad gør personen i sit 'siden hen'-punkt med sin erkendelse?

Indholdet i 'siden hen'-erkendelsen er i så tilfælde, hvor det ikke nævnes specifikt, integreret i fortællerens bevidsthed og må som sådan søges i hele det kunstneriske arbejde i teksten, i udsigelsens utallige dimensioner – og selv dér kan man ofte komme i tvivl, fordi denne udsigelse ikke er entydig, men ofte flertydig, sådan som vi f.eks. så det med de to modsatrettede historiesyn og tekstens diverterende overflade kontra den dybe handlingsstrøm. Men det er sandsynligt, at punktet eksisterer i alle Karen Blixens fortællinger, markeret eller ej, og at læseren registrerer det som handlingens uafsluttethed, at tiden altid går videre samtidig med at fortiden lever videre i personerne som uafgjorte problemer. Som en sådan uafgørlig grundstrøm nedenunder handlingen er det egentlig en realistisk-naturalistisk tankegang, som J. P. Jacobsen formulerer præcist i et brev til Edvard Brandes 14.3.80⁷⁵: »thi jeg har aldrig set noget afgjort i et

⁷³ Jf. Lincolns tidssyn som den faldende vej til impotens og Miras som den kropslige maskine, der forvandler den røde vin til den gule urin i »Drømmerne«.

⁷⁴ F. eks. er det til stede sløret i »Den gamle vandrende Ridder« i Baron von Brackels tilbageskuen på sin ungdoms oplevelse. I »Historien om en Perle« tænker Jensine sig det fjerne oversigtspunkt, som skaber historien: »Om hundrede Aar, tænkte hun, vilde en ung Mand give sin unge Kone Perlehalsbaandet, og fortælle hende dets Historie (...) Tanken om de to ukendte unge Mennesker, hundrede Aar fremme i Tiden, bevægede og rørte hende, den fyldte hele hendes Sind med Ømheden, saa at Taarerne kom hende i Øjnene, og med en lykkelig Gensynsglæde, som om hun her havde genfundet gamle Venner« (Vinter-Eventyr, Kbh. 1942/1975, s. 53). Jensine kaster sig her følelsesmæssigt 100 år frem i tiden til et punkt fortælleren er nærmest til at indtage. Man kan på dette sted se Karen Blixens foretrukne metode – at lægge fortællingerne 100 år tilbage – gå igen i en modsatgående bevægelse.

⁷⁵ J.P. Jacobsen: *Samlede værker* (Frederik Nielsen (red.)), bind 6, Kbh. 1974, s. 103.

Forhold mellem Mennesker; om de saa afgjør det 7 gange 77 gange, saa bliver det dog ved at leve fort og kan komme og forlange at blive afgjort igen«. En lignende uafgjorthed træffes i det tidssyn Karen Blixen omkring 1930 formulerede som »hier c'est demain« (at i går er imorgen) til Thomas (jf. p. 121 note 69), og senere til moster Lid-da i 1942:

Men jeg er samtidig med Aarene kommet til et andet Syn paa det, man overhovedet kalder Tid, og i Forbindelse dermed til at tro, at det er et Fejlsyn, naar man taler om at noget er forbi« (20.4.1942). [Tankegangen fortsættes i et andet brev til samme person således]: (...) at det er et galt, misvisende Ord naar man siger at noget »er forbi«. Man kan jo godt bruge det, men ikke anderledes end hvis man siger at nogen er borte, fordi de er i Kina. Det eksisterer altsammen, men i et andet Plan, eller i en anden Dimension end før. Af og til faar man selv Adgang til den, og den er der altid (4.1.1946)⁷⁶.

'Siden hen' er et valgt punkt senere i en sådan fortsat bevidsthedsvaren.

»Alkmene« som 'siden hen'-fortælling

Men når et punkt er valgt i dette forskelsløse videreliv i bevidstheden og er gjort til fortællerens i en historie, som i »Alkmene«, hvor Vilhelm fortæller fra 'siden hen', er der dermed signaleret en tydelig fortællerinstans med dens viden om fortolkningers korte levetid, deres øjebliksbundethed og dermed deres forførende tilbøjelighed til at ligne en fortælling, en skæbne. Med ordene 'siden hen' får vi at vide, at den historie, vi får fortalt, kun er en historie på meget bestemte betingelser.

'Siden hen'-konstruktionen optræder hyppigt i »Alkmene«. Hele seks gange forekommer den i den karakteristiske funktion⁷⁷. Vilhelm fortæller på sine ældre (?) dage om en kærlighed, der ikke blev erkendt fra hans side, og han prøver at forstå, hvorfor det gik således. Den implicite fortæller bag ham kommer længere end han selv i denne forståelsesproces. Men læseren af fortællingen får ikke lov at følge med i hvordan, som tilfældet ville have været i en dannelsesroman eller en naturalistisk udviklingsroman. Forholdet indebærer, at Vilhelm ikke helt når denne fortællers indsigt, men er på vej til den, da historien ikke ville kunne fortælles uden hans fornemmelse for et fejlgreb eller en manglende forståelse i fortiden:

Siden hen i Livet har jeg tænkt over, hvad Præsten betroede mig, og bedre forstaaet Betydningen deraf. Jeg husker ikke, at det i Øjeblikket gjorde Indtryk paa mig. Det forekom mig ganske vist urimeligt, – og som han selv sagde: til at smile ad, – at min gode Lærer skulde have saadanne Tanker om sin egen jævne Per-

⁷⁶ Begge breve i *Karen Blixen i Danmark. Breve 1931-62*, I, Kbh. 1996, s. 344 og 433.

⁷⁷ *Vinter-Eventyr*, Kbh. 1942/1975, s. 148, 153, 154, 159, 160, 167 (se iøvrigt citaterne i bilager p. 299).